

αὐτῆς καταφαίνεται κάλλιον ἐν τοῖς διαφόροις διασωθεῖσι μνημείοις τῆς τέχνης. Ἐχρησίμευε δὲ καὶ ἰδίως ὡς ἵππικὸν φόρημα, καὶ διὰ τοῦτο ἦν καὶ διηνεκῆς στολὴ τῶν ἐφήβων, οἵτινες ἐποιοῦντο ἀρχὴν τοῦ πολιτικοῦ σταδίου αὐτῶν διὰ πολεμικῶν ἀσκήσεων καὶ δι' ἵππασιῶν καὶ περιπολιῶν· διὸ καὶ ἡ φράσις ἐγγραφῆναι καὶ λαβεῖν τὸ χλαμύδιον ἦν συνώνυμος τοῦ εἰσέρχασθαι εἰς τοὺς ἐφήβους, καὶ ὀνομάζονται ἰδίως ἐφηβικαὶ χλαμύδες καὶ ἐφηβικὸν φόρημα, καὶ ἀποτίθεσθαι τὸ χλαμύδιον ἦν συνώνυμον τοῦ μεταβαίνειν εἰς τὴν ἀνδρικήν ἡλικίαν. Ἐὰν δὲ πρὸς τούτοις λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ διάφορον πάχος, ὅπερ καὶ αὐτὸ τὸ ἱμάτιον ἠδύνατο ἔχειν κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους, ἐξάγεται ὅτι καὶ αἱ ἀνώτεροι τάξεις τῆς κοινωνίας εἶχον ποικιλίαν ἱματισμοῦ, ἐπαυξήθεισαν προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ διὰ τῆς διαφορᾶς τῶν χρωμάτων. Καὶ οἱ μὲν εὐποροὶ ἠδύναντο μεταβάλλεσθαι τὰ ἱμάτια ἀναλόγως τοῦ ψύχους καὶ τοῦ θάλπους, ὁ δ' ἐνδεὴς Σωκράτης καὶ οἱ ὁμοπαθεῖς ἦσαν ἡμφιεσμένοι ἱμάτιον οὐχὶ μόνον φαῦλον, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ θέρους καὶ χειμῶνος. Περὶ ἐσθῆτος ἀναλόγου ταῖς διαφόροις ὥραις τοῦ ἔτους γίνεται λόγος καὶ παρὰ μεταγενεστέρῳ συγγραφεῖ, τῷ Ἀρτεμιδώρῳ· «ἐσθῆς ἢ συνήθης πᾶσιν ἀγαθὴ ἢ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ἔτους· θέρους μὲν ὄντος, ὀθονία τε καὶ τρίβακα ἱμάτια φορεῖν ἀγαθὸν ἂν εἴη, χειμῶνος δ' ἔρια καὶ ταῦτα καινά», εἰ μὴ ἐννοεῖται ἐν τούτοις ἡ θερινὴ κούφη ἐνδυμασία (*aestiva levitas*) τῶν χρόνων τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἀλλὰ πολλοὶ ἐφόρουσαν καὶ ἐν ἱμάτιον εἰς ἐνιαυτόν, ὅπερ ἐννοητέον οὐχὶ περὶ τοῦ χρόνου τῆς διαρκείας τοῦ ἱματίου, ἀλλ' ἐπίσης περὶ τῆς συνηθείας ἢ μᾶλλον ἀνάγκης τῶν πενεστέρων, ὅπως φέρωσιν ἐν καὶ μόνον ἱμάτιον ἰσοπαχὲς καὶ ἰσόθερμον κατὰ πᾶσαν ὥραν, ὅπερ ἐγένετο ἐνίοτε, ὡς ἐν Σπάρτῃ, καὶ χάριν ἀσκήσεως καὶ ἐθισμού, ἵνα τὸ σῶμα ἦ παρεσκευασμένον πρὸς τὸ ἀνέχεσθαι καὶ ψύχην καὶ θάλπην. Καὶ τὰ μὲν χειμερινὰ ἱμάτια ἠδύναντο καλεῖσθαι καὶ χεῖμαστρα, τὰ δὲ θερινὰ θέριστρα καὶ θερίστρια.

§ 5. Μετὰ ταῦτα ἔρχονται φορέματά τινα, χρησιμεύοντα πρὸς τρυφήν μόνον καὶ πολυτέλειαν, καὶ ἐπομένως μὴ ἀνήκοντα εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ γενικοῦ ἔθους. Τοιοῦτον ἦν πρῶτον ἡ

ξυστίς, ἣν διαφοροτρόπως ἐξηγοῦνται οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοί, ὅτε μὲν ὡς ποδῆρες ἔνδυμα καὶ ποδήρη γυναικεῖον μάλιστα χιτῶνα, ὅτε δὲ ὡς τραγικὸν ἔνδυμα, καὶ πάλιν ὡς χλαμύδα καὶ κωμικὴν χλανίδα, ἢ ἱμάτιον πορφυροῦν καὶ κροκωτὸν ἢ ἱππικὸν ἔνδυμα, ὅτε δὲ γενικῶς μόνον ὡς λεπτὸν ὕφασμα. Ὅτι δὲ ἡ καλουμένη ξυστίς οὔτε ἔνδυμα ἀπλῶς ἦν, οὔτε ὡς στολὴ ἰδία ἀνῆκε μόνον εἰς τὴν τραγωδίαν ἢ κωμωδίαν, ἀλλ' ἠδύνατο σημαίνειν καὶ πολυτελὲς γυναικεῖον ἔνδυμα, δεικνύουσιν ἄριστα αἱ παρὰ Θεοκρίτῳ λέξεις τῆς παιδός· «ἐγὼ δὲ οἱ ἄ μεγάλοιτος ὠμάρτευν βύσσοιο καλὸν σύροισα χιτῶνα κάμφιστειλαμένη τὰν ξυστίδα τὰν Κλεαρίστας». Ἡ ἀμηχανία τῶν γραμματικῶν ἐξηγεῖται ἐκ τούτου, ὅτι τὸ ὄνομα ξυστίς ἀναφέρεται οὐχὶ εἰς ὠρισμένον σχῆμα τοῦ ἐνδύματος, ἀλλ' ἀπλῶς εἰς τὴν ὕλην καὶ τὸν κόσμον αὐτοῦ. Διὸ ὁ Πολυδεύκης λέγει ὅτι ξυστίς ἔνδυμά τε ὁμοῦ καὶ περίβλημα καὶ χιτῶν, καὶ ἀλλαχοῦ καταλέγει ἀπλῶς τὰς ξυστίδας (χρυσοπάστους) μεταξὺ ἄλλων πολυτίμων στρωμάτων. Ἔτι δὲ ὡς θερμότερόν τι περίβλημα, ἔχον ὁμοιότητα πρὸς τὴν χλαμύδα, ἀν οὐχὶ πάντως ταυτιζόμενον μετ' αὐτῆς, ἀναφέρεται ἢ ἐφεστρίς. Καὶ αὐτῆ, ὡς ἡ χλαῖνα, καταλέγεται ἐν τοῖς στρώμασιν, ἀλλ' ἐχρησίμευε καὶ ὡς περίβλημα, ὡς ἡ χλαμύς, καὶ ἐφορεῖτο ἐμπορπωμένη. Καὶ παρὰ μὲν Ξενοφῶντι φαίνεται ὅτι εὔρηται ἀπλῶς ἀντὶ ἱματίου· «ἐπειδὴν ἐν τῇ οἰκίᾳ γένωμαι, πάνυ μὲν ἀλεινοὶ χιτῶνες οἱ τοῖχοι, πάνυ δὲ παχεῖαι ἐφεστρίδες οἱ ἔροφοι.» ὡς κομψότερον δὲ ἔνδυμα αἰτεῖ τις αὐτὴν παρ' Ἀθηναίῳ· «κόμιζέ μοι ἐπὶ τὸ γυμνάσιον τὰς βλαύτας τὰς ἀφορήτους καὶ τὴν ἐφεστρίδα τὴν ἀχρηστον», ἀλλὰ καὶ ὡς χλαμυδοειδὲς περίβλημα εὔρηται παρὰ Λουκιανῶ· «ἑώρακα καὶ γὰρ αὐτὸν ἐφεστρίδα περιπόρφυρον ἐμπεπορπημένον», καὶ ὁ Πολυκράτης ὁ τύραννος τῆς Σάμου παρίσταται ἀλλαχοῦ ὡς ἐμπεπορπημένος πορφυρᾶν ἐφεστρίδα. Διὸ καὶ οἱ γραμματικοὶ ταυτίζουσιν αὐτὴν τῇ χλαμύδι· «ἐφεστρίς τὸ ἐπὶ τοῖς ἱματίοις ἐπίβλημα, ἦν καὶ μανδύαν καὶ χλαμύδα καὶ πύρκην καλοῦσι» (Μοῖρις)· σύμφωνα τούτοις καὶ ὁ Ἀρτεμίδωρος· «χλαμύς, ἦν ἐνίοι μανδύαν, οἱ δὲ ἐφεστρίδα, οἱ δὲ βίβρον καλοῦσιν.» Ἔχει λοιπὸν ἡ ἐφεστρίς ὡς θερμότερον χειμερινὸν φόρημα πρὸς τὴν χλαμύδα,

ὡς ἡ χλαῖνα πρὸς τὸ ἱμάτιον ἐτυμολογικῶς δὲ σημαίνει οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἐπίβλημα καὶ ἐπενδύτην, ἀπὸ τοῦ ἐφέννυμι, ἐπιβάλλω, περίπου συνωνύμου τῷ ἀμφιέννυμι.

§ 6. Ὡς ἐορτάσιμον δὲ φόρεμα διέμεινε μὲν πάντοτε ἐν χρήσει τὸ λευκὸν ἱμάτιον, ὁποῖον μετὰ τὴν ἐργασίαν τῶν κατ' οἶκον ὑφαντριῶν ἐξήρχετο ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ γναφέως. Πάντα δὲ τὰ καινουργητῆ ἐσθήματα ἐστέλλοντο πρὸς τοιοῦτους ἐν ἰδιαιτέροις γναφεῖσι ἐργαζομένους γναφέας (ἄττικώτερον κναφέας), ἵνα πλύνωσι καὶ λευκαίνωσιν αὐτά, μεταχειριζόμενοι πρὸς τοῦτο διάφορα εἶδη καθαρτικῶν ἢ ῥυμμάτων, οἷα ἡ Κιμωλία γῆ, σμηκτρὶς γῆ, κονία, ἐνίοτε καὶ αὐτὸ τὸ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων διηλούμενον οὖρον. Εὐκόλως δ' ἐννοεῖται ὅτι τὸ γναφεύειν ἢ κναφεύειν ἐσήμαινε κάθαρσιν ἐνδυμάτων διάφορον τῆς ἀπλῆς πλύσεως καὶ οἱ γναφεῖς ἦσαν διάφοροι τῶν πλυνέων, εἰ καὶ οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἐπὶ γναφέων μεταχειρίζονται ἀπλῶς τὴν λέξιν πλύνειν, μὴ διακρίνοντες εὐκρινῶς μεταξὺ τῶν δύο ἐννοιῶν, ὡς ἐνθα διαβεβαιοῦται ὅτι οἱ γναφεῖς πλύνουσι τὰ ἱμάτια χρώμενοι τῷ οὖρῳ ῥύμματι (ῥυσίῳ). Οἱ δὲ ἀρχαῖοι γραμματικοὶ ποιοῦνται τοιαύτην διάκρισιν μεταξὺ τούτων, ὅτι τὸ μὲν πλύνειν εὐχρηστεῖ ἐπὶ λινῶν ὑφασμάτων, τὸ δὲ κναφεύειν ἐπὶ ἐριωδῶν ἢτοι μαλλίνων· «τὸ δὲ πλύνειν, ὃ νῦν ἐπὶ λινέου φάρους ἐρρέθη, γναφεύειν ἢ κναφεύειν ἐπὶ τῶν ἐριωδῶν λέγεται» (Εὐστάθ.) καὶ διὰ τὴν τοιαύτην διάκρισιν ἴσως ἔχεται ἀληθείας ὅτι οἱ κατὰ τὴν πρώτην Ἀτθίδα καλούμενοι πλυνεῖς διὰ τὴν παρά τοῖς Ἀττικοῖς ἀρχαιοτέραν χρῆσιν τῶν λινῶν ὑφασμάτων ἐκαλοῦντο κατὰ τὴν δευτέραν κναφεῖς διὰ τὴν νεωτέραν χρῆσιν τῶν μαλλίνων. Ἐκτὸς δὲ τῶν προμνησθέντων ῥυμμάτων μετεχειρίζοντο ἔτι ἐν τῇ γναφευτικῇ τὸ κνάφος ἢ γνάφος, εἶδος ἀκανθοειδοῦς φυτοῦ, δι' οὗ ἐκνάφευον καὶ ἐλεύκαινον τὰ μάλλινα ὑφάσματα (fullo, fullonia). Κατὰ δὲ τὴν κοινὴν χρείαν καὶ τὴν καθημερινὴν ἐργασίαν φαίνεται ὅτι ἀδιαλείπτως ὑπερίσχυεν ἐπὶ μάλλον ἢ τέχνη τοῦ βαφέως· διότι τὴν οἰκονομίαν, ἣν ὁ μικρολόγος παρὰ Θεοφράστῳ ἐπειρᾶτο κατορθῶσαι διὰ τῆς δεδομένης τῷ κναφεῖ παραγγελίας, ὅπως τὸ ἱμάτιον αὐτῷ ἔξει πολλὴν γῆν, ἵνα μὴ ῥυπαίνηται ταχέως, — ταύτην συνήθως

κατώρθουν δι' ἄλλης ὁδοῦ, ἀποφεύγοντες τὴν χρῆσιν εὐκόλως καὶ ταχέως ρυπαινομένων λευκῶν ἱματίων πρὸς τῷ ἔργῳ, φοροῦντες δὲ βαπτὰ ἱμάτια καὶ ὑπομέλανα καὶ φαϊά. Ὅτι δὲ τὰ βαπτὰ ἱμάτια ἦσαν οὐχὶ ἐορτάσιμα καὶ πανηγυρικὰ φορέματα, ἀλλ' ἐργατικά καὶ ὑπὸ ἐνδεῶν κατὰ τὴν ἐργασίαν φορούμενα, δεικνύει τὸ ἀναφερόμενον περὶ τίνος τῶν πολιτῶν, ὅστις κατὰ τὸν ἀγῶνα τῶν παναθηναίων ἐλήφθη καὶ ἀπήχθη πρὸς τὸν ἀγωνοθέτην, παρ' οὗ ὤφειλε καταδικασθῆναι, διότι, παραβάς τὸν περὶ τούτου νόμον, ἐθεώρει ἔχων βαπτὸν ἱμάτιον. Ἐκ τούτου τοῦ παρὰ Λουκιανῷ ἀνεκδότου, δι' οὗ μαρτυρεῖται τὸ ἐπικρατοῦν ἔθος, ἐξάγεται ἔτι ἔτι ὅτι τὰ βαπτὰ ἱμάτια ἐφοροῦντο μάλιστα ὑπὸ ἐνδεῶν, ἐὰν ἢ παράβασις τοιούτου ἀπαγορευτικοῦ νόμου ἠδυνήθη δικαιολογηθῆναι διὰ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι ὁ παραβάτης οὐδὲν ἄλλο πρόβλημα εἶχε· «τοὺς δὲ ἰδόντας ἐλεῆσαι τε καὶ παραιτεῖσθαι καὶ τοῦ κήρυκος ἀνειπόντος ὅτι παρὰ τὸν νόμον ἐποίησε, τοιαύτη ἐσθῆτι θεώμενος, ἀναβοῆσαι μιᾷ φωνῇ πάντας, ὥσπερ ἐσκεμμένους, συγγνώμην ἀπονέμειν αὐτῷ τοιαῦτα ἀμπεχομένῳ· μὴ γὰρ ἔχειν αὐτὸν ἕτερα». Βαπτὰς ἢ κεχρωσμένας ἐσθῆτας ἐφόρουσιν οὐχὶ μόνον αἱ γυναῖκες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνδρες· διάκρισιν δὲ χρωματισμοῦ ἐσθῆτων παρ' ἀμφοτέροις εὐρίσκομεν παρὰ Πολυδεύκει· «αἱ δὲ ἀπὸ χρωμάτων ἐσθῆτες καλούμεναι ἀλουργίς, πορφυρίς, φοινικίς καὶ φοινικοῦς χιτῶν, βατραχίς· αὗται μὲν ἀνδρῶν· γυναικῶν δὲ κροκωτός, κροκώτιον, παραλουργίς, ὀμφάκινον· τούτῳ δὲ τῷ χρώματι καὶ Ἀλέξανδρον ἠδεσθαι λέγουσιν· τὸ δὲ ὑδροβαφές εἶη ἂν ἱμάτιον, ὃ νῦν ψυχροβαφές καλοῦσιν· ἔστι δὲ καὶ κίλλιον ἐσθῆτος χρῶμα, τὸ νῦν ὀνάγρινον καλούμενον (καὶ κίλλον γὰρ τὸν ὄνον οἱ Δωριεῖς καὶ κίλλκκτῆρα τὸν ὀνηλάτην), φαῖον δὲ καὶ μέλαν ἀλλήλοισ ἐστὶν ἐγγύς, καὶ τὸ κοκκοβαφές δὲ καλεῖται ἀπὸ τοῦ χρώματος.» Ἄλλ' ἐπειδὴ δύσκολον παραδέξασθαι πάντα ταῦτα ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν κοινὸν καὶ καθ' ἐκάστην βίον, διὰ τοῦτο ἀξιολογώτεραί εἰσιν αἱ περὶ χρωμάτων εἰδήσεις, ἃς παρέχει ἡμῖν ὁ αὐτὸς γραμματικὸς ἀλλαγῶ, ἐνθα λαλεῖ περὶ θεατρικῆς στολῆς καὶ σκευῆς καὶ περὶ τῶν διαφόρων χρωμάτων, ἅπερ καταλλήλως ἀπενέμοντο τοῖς διαφόροις χαρακτῆρσι καὶ προσώποις πρὸ πάντων τῆς κωμω-

δίας τῆς ἐχομένης ἐγγύτερον τοῦ καθ' ἐκάστην πραγματικοῦ βίου. Τὴν ἐσθῆτα καὶ σκευὴν τῆς τραγωδίας ἀποκλειστέον ἐντεῦθεν, ὡς παριστώσαν ἦθη καὶ στολὰς ἄλλων προγενεστέρων καὶ ἰδανικωτέρων χρόνων καὶ ἀπονέμουσαν πᾶσι τούτοις μεγαλοπρέπειαν καὶ λαμπρότητα οὐχὶ τὴν συνήθη· οἱ ἐν δυστυχίᾳ ὅμως ὄντες καὶ ἐνταῦθα ἐνεδύοντο κατ' ἀπομίμησιν τοῦ καθ' ἐκάστην βίου, ἢ ἔχοντες λευκὰ δυσπινῆ, καὶ μάλιστα οἱ φυγάδες, ἢ φαιὰ, ἢ μέλανα, ἢ μήλινα ἢ γλαύκινα. Ἡ κωμωδία ὅμως ἀπεικόνιζε τὸν κοινὸν καὶ ἀστεῖον βίον, ἰδίως δὲ ἢ νεωτέρα ἢ ἀποπεύγουσα τοῦλάχιστον τοὺς πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἔθος ἀντιστρατευομένους νεωτερισμοὺς. Διότι ὡς παρὰ τοῖς νεωτέροις ἔμελλε φαίνεσθαι γελοιωδέστατον, ἐὰν οἱ ἄνδρες ἀνέβαινον ἐπὶ τῆς σκηνῆς περιβεβλημένοι λευκὸν ἢ ροδόχρουν ἐπενδύτην ἢ ἐσθῆτα, τόσον ἀλλόκοτον ὄφειλε φαίνεσθαι καὶ ἐν Ἀθήναις, ἐὰν τις Ἀθηναῖος ἀστὸς ἢ νεανίας ἐφόρει ἐπὶ τῆς σκηνῆς πορφυροῦν ἱμάτιον, ἐὰν τοῦτο ᾗν ὅλως ἄηθες ἐν τῷ βίῳ καὶ ἐὰν ὅλα τὰ ἐνδύματα ᾗσαν λευκά. Περιτῶν κωμικῶν λοιπὸν χαρακτήρων καὶ τῶν τούτοις ἀποδιδομένων χρωμάτων λέγεται παρὰ Πολυδεύκει· «κωμικὴ δὲ ἐσθῆς ἐξωμῖς· ἔστι δὲ χιτῶν λευκὸς ἄσημος, κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν ραφὴν οὐκ ἔχων, ἄγναπτος· γερόντων δὲ φόρημα ἱμάτιον καμπύλη· φοινικίς, (κοκκίνη) ἢ μελαμπόρφυρον ἱμάτιον φόρημα νεωτέρων... καὶ πορφυρᾶ δ' ἐσθῆτι ἐχρῶντο οἱ νεανίσκοι, οἱ δὲ παράσιτοι μελαίνη ἢ φαιᾶ»· καὶ ἄλλος συγγραφεὺς περὶ τραγωδίας καὶ κωμωδίας συγγράψας λέγει· «τοῖς κωμικοῖς γέρουσι περιβάλλεται λευκὴ ἐσθῆς, διότι αὕτη μνημονεύεται οὔσα ἀρχαιοτάτη· τοῖς νεανίσκοις ἀπονέμεται ποικίλη... πορφυρᾶ τῷ πλουσίῳ, τῷ πένητι ἀποδίδεται φοινικίς, τῷ στρατιώτῃ γλαμύς πορφυρᾶ» (Εὐάνθιος). Ἐὰν παρὰ Πολυδεύκει ἀπονέμηται τῷ μὲν νεωτέρῳ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν γέροντα μελαμπόρφυρον ἱμάτιον, τῷ δὲ νεανίσκῳ πορφυροῦν, βεβαίως παράτολμον καὶ ἄκριτον ἔμελλεν εἶναι τὸ συμπεραίνειν ὅτι τοιαύτη ἐσθῆς ᾗν ἢ συνήθης καὶ γενικὴ ἐνδυμασία· ἀλλ' ὡς γενικὸν κανόνα ὀφείλομεν μᾶλλον ἐκλαμβάνειν ὅτι τὸ ἐπίβλημα τῶν ἀνδρῶν ᾗν λευκόν· ἀλλ' οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ καὶ περὶ τούτου, ὅτι ἐκτὸς τούτου αἱ ὑψηλότεραι κοινωνικαὶ τάξεις καὶ οἱ χαριέντες

ἢ κομψότεροι ἄνδρες ἐφόρουσαν καὶ βαπτὰ ἢ χρωστὰ ἱμάτια, καίτοι μὴ φέροντες αὐτὰ συνήθως, καὶ ὅτι ἡ ἐπὶ σκηνῆς παράστασις εἰσῆγεν οὐχὶ ἀσύνηθές τι οὐδ' ἀνήκουστον ἐν τῷ βίῳ, ἀλλὰ μόνον ἐλάμβανε τὴν κομψοτέραν στολὴν ὡς διαρκῆ σκευὴν χαρακτηρῶν τινῶν. Καὶ τῷ ὄντι παράδοξον ἔμελλεν εἶναι, εἰάν πρὸς τῇ ἄλλῃ πολλῇ καὶ μεγάλῃ τρυφῇ καὶ πολυτελείᾳ τῇ ἐξ Ἰωνίας εἰς τὴν μητρόπολιν εἰσαχθείη μὴ εἰσῆγετο μὴδ' ἐξήσκει ἐπίδρασιν τινὰ καὶ ἡ κατὰ τὸν ἱματισμὸν ἐπικρατοῦσα ἐκεῖ μεγαλοπρέπεια. Οὕτω περὶ τῶν Ἐφεσίων Δημόκριτος ὁ Ἐφέσιος, διηγούμενος περὶ τῆς χλιδῆς αὐτῶν καὶ ὧν ἐφόρουσαν βαπτῶν ἱματίων, γράφει καὶ τάδε· «τὰ δὲ τῶν Ἰώνων ἰοβαφῆ καὶ πορφυρᾶ καὶ κρόκινα ῥόμβοις ὑφαντά· αἱ δὲ κεφαλαὶ κατ' ἴσα διειλημμέναι ζῶοις καὶ σαράπεις μήλινοι καὶ πορφυροῖ καὶ λευκοί, οἱ δὲ ἀλουργεῖς καὶ καλασίρεις κορινθιουργεῖς· εἰσὶ δὲ αἱ μὲν πορφυραῖ τούτων, αἱ δὲ ἰοβαφεῖς, αἱ δὲ ὑακίνθιναι· λάβοι δ' ἂν τις καὶ φλογίνας καὶ θαλασσοειδεῖς· ὑπάρχουσι δὲ καὶ περσικαὶ καλασίρεις, αἵπερ εἰσὶ κάλλιστα πασῶν· ἴδοι δ' ἂν τις, φησί, καὶ τὰς καλουμένας ἀκταίας, ὅπερ ἐστὶ καὶ πολυτελέστατον ἐν τοῖς περσικοῖς περιβλήμασιν· ἐστὶ δὲ τοῦτο σπαθητόν, ἰσχύος καὶ κουφότητος χάριν, καταπέπασται δὲ χρυσοῖς κέγχροις· οἱ δὲ κέγχροι νήματι πορφυρῷ πάντες εἰς τὴν εἴσω μοῖραν ἄμματ' ἔχουσιν ἀνὰ μέσον» ἐπιλέγει δὲ ὁ αὐτὸς ὅτι πᾶσι τούτοις ἐχρῶντο οἱ Ἐφέσιοι, ἐπιδόντες εἰς τρυφήν. Ἀληθεύει μὲν ὅτι ἐν Ἀθήναις τὸ μέγιστον ὀψέποτε μόνον εἰσῆγαγον ταύτην τὴν παμποίκιλον ἐνδυμασίαν τῶν ἐν Ἰωνίᾳ Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐν μέρει τοῦλάχιστον ἀδύνατον ἀρνηθῆναι παντελῶς τὴν χρῆσιν χρωστῶν ἐνδυμάτων. Πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τῆς ὑπὸ πολλῶν ἀποδοκιμασθείσης γνώμης περὶ τῆς χρήσεως βαπτῶν ἱματίων ἀναφέρομεν παραδείγματά τινα περὶ τῆς στολῆς ἀνδρῶν τινῶν. Οὕτω περὶ τοῦ κωμικοῦ Ἀναξανδρίδου μανθάνομεν ὅτι ἦν τὴν ὄψιν καλὸς καὶ μέγας καὶ κόμην ἔτρεφε καὶ ἐφόρει ἀλουργίδα καὶ κράσπεδα χρυσαῖ· περὶ δὲ τοῦ ζωγράφου Παρράσιου ὅτι ἠμπεύχετο πορφύραν καὶ ἐφόρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς χρυσοῦν στέφανον, καὶ τοῦτο ἀναφέρεται μετὰ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι οὕτω παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὰ τῆς τρυφῆς καὶ τῆς πολυτελείας ἦσχεῖτο· καὶ

πάλιν μανθάνομεν καὶ περὶ ἀρχαιοτέρων φιλοσόφων ὅτι ὁ μὲν Πυθαγόρας ὁ Σάμιος λευκὴν ἐσθῆτα περιεβάλλετο καὶ ἐφόρει στέφανον χρυσοῦν καὶ ἀναξυρίδας. Ἐμπεδοκλῆς δὲ ὁ Ἀκραγαντῖνος ἀλουργεῖ ἐχρήσατο καὶ ὑποδήμασι χαλκοῖς· περὶ δὲ Ἰππίου καὶ Γοργίου ὅτι περιήρχοντο φοροῦντες πορφυρᾶς ἐσθῆτας. Ταῦτα τὰ παραδείγματα μαρτυροῦσι μὲν περὶ ἰδιαζούσης συνηθείας, ἀλλὰ γνωστὸν ὅτι καὶ οἱ πενέστεροι οἱ μὴ δυνάμενοι συνήθως φορεῖν τοσοῦτον πολῦτιμα φορέματα ἐν πανηγύρεσι καὶ ἑορταῖς καὶ ἀγῶσιν ἐφόρουν τοιαῦτα, ἐπομένως ὅτι καὶ οἱ ἀβροδίαιτοι ἠδύναντο ποιεῖν τοῦτο καὶ ἐν ἄλλοις καιροῖς, ὡς δυνάμενοι θεωρεῖν ἀδιαλείπτως πάσας τὰς ἡμέρας ὡς ἑορτάς κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τρυφῆς καὶ χλιδῆς. Καὶ περὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ χιτῶνος, ὃν ἄλλως ἐφόρουν συνήθως λευκόν, γνωστὸν ὅτι ἐφόρουν καὶ φαιόν· ὑπὸ τοῦτο δὲ τὸ χρῶμα ἐννοητέον τὸ μικτὸν χρῶμα, τὸ σκατεινὸν καὶ πρὸς τὸ μέλαν ἀποκλῖνον, διότι φαιὸν καὶ μέλαν ἀναφέρονται ἡμῖν ὡς ἐγγὺς ἀλλήλοις ὄντα· διὸ καὶ θεωρεῖται ἢ ὡς μύϊνον χρῶμα, σύνθετον ἐκ μέλανος καὶ λευκοῦ, καὶ ἐπομένως βαθύ ψαρόν ἢ στακτερόν, ἢ φαιὸν ἐρυθρόφαιον, οἷον τὸ ἐκ τοῦ ἀβάπτου ἐρίου τῶν φαιῶν προβάτων (ὅπερ ἴσως ἠδύνατο καλεῖσθαι διὰ τοῦτο μήλινον).

§ 7. Περὶ δὲ καλυμμάτων κεφαλῆς σημειοῦμεν ἐν γένει ὅτι μόνον ἐν ἰδιαιτέραις περιστάσεσιν ἐφόρει τοιοῦτον ὁ Ἕλληνας, συνήθως δ' οἱ ἄνδρες ἐν τε ταῖς κατὰ τὴν πόλιν ἐξόδοις αὐτῶν, καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ περιπάτοις οὐδὲν κάλυμμα κεφαλῆς μετεχειρίζοντο· διὰ τοῦτο παρίσταται ἡμῖν καὶ ὁ Σκύθης Ἀνάχαρις παραπονούμενος πρὸς τὸν Σόλωνα περὶ τῶν φλογερῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου καὶ λέγων ὅτι ἔδοξεν αὐτῷ ἀφελεῖν οἰκοθεν τὸν πῖλον, ἵνα μὴ μόνον αὐτὸς ἐν Ἀθήναις ξενίζῃ τῷ σχήματι, ὁ δὲ Σόλων ἐκτίθησιν ὡς λόγον τῆς ἀπουσίας τοῦ πῖλου καὶ τοῦ ἀσκεποῦς τῆς κεφαλῆς τῶν Ἑλλήνων τὴν ἐν τοῖς γυμνασίοις συνήθειαν, ἐνθα οἱ μάταιοι ἐκεῖνοι πόνοι καὶ αἱ συνεχεῖς ἐν τῷ πηλῷ κυβιστήσεις καὶ αἱ ὑπαίθριοι ἐν τῇ ψάμμῳ ταλαιπωρίαὶ παρεῖχον αὐτοῖς τοῦτο τὸ ἀμυντήριον πρὸς τὰς τοῦ ἡλίου βολὰς, καὶ οὐκέτι πῖλου ἐδέοντο, ἵνα κωλύῃ τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου κα-

θικνεῖσθαι τῆς κεφαλῆς. Ἄλλα κατά τινα ἐπιτηδεύματα καὶ τινὰς περιστάσεις καὶ ἐν ὄδοιπορίαις ἦσαν βεβαίως συνήθη καὶ προφυλακτικὰ ἀπὸ τοῦ ἡλιακοῦ καύσωνος καὶ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς ἐπιρρείας καλύμματα τῆς κεφαλῆς. Δύνανται δὲ διαιρεῖσθαι ταῦτα εἰς πῖλους, ἔχοντας κράσπεδον ἢ πλατὺ κυκλοτερές πρόβλημα, καὶ εἰς πῖλους ἢ πιλία ἢ πιλίδια ἀνευ τοιούτου. Τὸ γνωστότατον μεταξὺ τῶν πρώτων ἦν ὁ πέτασος, καὶ αὐτός, ὡς ἡ χλαμύς, Θεσσαλικῆς ἢ Μακεδονικῆς καταγωγῆς καὶ ὅλως ἰδιάζων τῇ χλαμύδι, καὶ διὰ τοῦτο μετ' αὐτῆς ἀναφέρεται ὡς συνήθης στολὴ τῶν ἐφήβων· «τὸ δὲ τῶν ἐφήβων φόρημα πέτασος καὶ χλαμύς», κατὰ Πολυδεύκην, καὶ καθ' Ἡσύχιον· «πέτασος τὸ τῶν ἐφήβων φόρημα» ἀλλὰ καὶ ὡς στρατιωτῶν κάλυμμα ἀναφέρεται ὁ πέτασος, ἔτι δὲ καὶ ἀγγέλων καὶ κυνηγῶν. Τὸν πέτασον παριστῶσιν ἡμῖν εὐδιακρίτως τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Παρθενῶνος καὶ ἐν γένει πολυάριθμα τεχνικὰ μνημεῖα κατὰ διαφόρους τροποποιήσεις, συνισταμένας ἐν τῷ διαφόρῳ σχήματι τῶν χειλέων. Ἔτερον εἶδος καλύμματος κεφαλῆς ἦν ἡ κυνῆ, ἢ ὁ πῖλος ὁ κατασκευαζόμενος ἐκ δέρματος διαφόρων ζώων, οἶον αἰγὸς καὶ πρὸ πάντων κυνῶν, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα, χρησιμεύων ἐν ὄδοιπορίαις καὶ εἰς προφύλαξιν ἀπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου καὶ τῆς κακοκαιρίας· τοιαύτην ἡλιοστερῆ κυνῆν, ἢτοι πλατύχειλον κυνῆν, περικαλύπτουσιν τὴν ὄψιν καὶ ἀφαιρουμένην τὴν ἡλίωσιν παρίσταται ἡμῖν φέρουσα καὶ ἡ ὄδοιπόρος Ἰσμήνη παρὰ Σοφοκλεῖ. Περισσαὶ δέ, ἢτοι κομψαὶ καὶ ἀξιόλογοι, ἦσαν αἱ Θεσσαλικαὶ (Θεσσαλίδες, Αἰμονίηθεν) κυναῖ, αἵτινες ἦσαν καὶ πλατυχειλότεραι· ἀρισταὶ δὲ ἦσαν αἱ ἐν Βοιωτίᾳ, καὶ ἐπίσης ἐξαίρονται αἱ Ἀρκαδὲς κυναῖ ἢ Ἀρκαδικοὶ πῖλοι. Ἦσαν δὲ συνηθέστερον ἔτι καὶ ἀγροτικὸν κάλυμμα γεωργῶν, ποιμένων, αἰπόλων· διὸ καὶ συνδυάζεται μετὰ τοῦ ἐπίσης ἀγροτικοῦ ἐνδύματος τῆς διφθέρας· ἔτι δὲ καὶ δούλων, ὡς τῶν εἰλώτων ἐν Σπάρτῃ· διὸ καὶ ἐπονομάζεται ἡ κυνῆ πῖλος λακωνικός. Οὐχὶ εὐλόγως εἰκάζεται ὑπὸ τινῶν ὅτι ἐκτὸς τοῦ πλατέος ὀριζοντείου χείλους εἶχον αὐταὶ αἱ ἀνθήλιοι κυναῖ ὡς παραπέτασμα καὶ ἄλλην τινὰ ζώνην, καθέτως κατερχομένην καὶ σχηματίζουσαν γωνίαν μετὰ τοῦ ὀριζοντείου χείλους, πρὸς πλείονα προφύλαξιν ἀπὸ τοῦ ἡλίου. Γέρον-

τες δὲ καὶ ἀδύνατοι καὶ νοσοῦντες ἐφόρουσιν συνήθως στρογγύλον πῖλον ἢ πῖλημα, κατεσκευασμένον ἐκ πῖλου ἢ ἀκατεργάστου ἐρίου διὰ τὴν ἀπαλότητα τοῦ τοιούτου καλύμματος. Τοιοῦτον πῖλον παρίσταται φορῶν ὁ Νέστωρ ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ Πολυγνώτου, τοιοῦτον ἀπαλὸν πιλίδιον φέρει ὁ τρυφηλὸς φιλόσοφος (εἰ καὶ ἄλλοι ἐκλαμβάνουσι τὸ ἐν τοῖς τοῦ Ἀντιφάνους ἀπαλὸν πιλίδιον ὡς ὑπόδησιν τῶν μαλθακωτέρων)· τοιοῦτον πιλίον ἐφόρησεν ὁ ἔκστασιν λογισμῶν προσποιησάμενος Σόλων καὶ περιήρχετο κατὰ τὴν ἀγορὰν ἄδων τὴν πατριωτικὴν ἐκείνην ὑπὲρ ἀνακτήσεως τῆς Σαλαμῖνος ἐλεγείαν· τοιοῦτον ἐφόρει καὶ ὁ χωρικός κατὰ τὸν χειμῶνα. Ἄλλ' ἰδίως ἐφορεῖτο ὑπὸ τῶν ἀσθενῶν, ὥστε τὰ περὶ τὴν κεφαλὴν περιτιθέμενα πιλίδια καὶ τὰ ἐχόμενα τούτων ἀναφέρονται ὡς παρεπόμενα μακροτέρας διαίτης καὶ οἰκουρίας, εἰς ἣν ὑποβάλλεται ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ ὁ κάμνων τούναντίον δὲ ἐπὶ ὑγιῶν ἦν ἀσυνήθης, καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις μετὰ τοῦ Σόλωνος συνομιλῶν ξένος Ἀνάχαρσις ἐνόμισε πρέπον τὸ ἀφελεῖν οἴκοθεν τὸν πῖλον, ἵνα μὴ μόνος αὐτὸς ἐν τοῖς Ἀθηναίοις ξενίζῃ κατὰ τὸ σχῆμα *). — Ὅμοια τῷ θεσσαλικῷ πετάσῳ ἢ ἴσως καὶ τῷ στρογγύλῳ πῖλῳ ἦν ἢ κατ' ἀρχὰς μακεδονικὴ καυσία, περὶ ἧς μανθάνομεν ὅτι εἶχεν ὑψηλότερον καὶ ἄνωθεν πλατὺ καὶ λισσὸν ὕψωμα καὶ χεῖλος ὀριζόντειον ἐντελῶς στρογγύλον, ἐνίοτε δὲ καὶ λίσαν εὐρύ, κατ' Εὐστάθιον «κάλυμμα μακεδονικὸν ἐκ πῖλου, ὡς τιάρα, σκέπυσά τε ἀπὸ καύσωνος καὶ εἰς περικεφαλαίαν συντελοῦσα». Οὐδεὶς δὲ βεβαίως λόγος δύναται γενέσθαι ἐνταῦθα περὶ τῶν γνωστῶν τοῖς Ἕλλησιν ἐκ περσομηδικῆς συνηθείας καλυμμάτων τῆς τιάρας, κιθάρεως ἢ κιτάρσεως, ὡς οὐδὲ περὶ τῶν εἰς πόλεμον χρησιμευόντων, κράνους, κόρυθος, περικεφαλαίας. — Τὸ χρῶμα τῶν πῖλων καὶ πετάσων ἦν διάφορον, ἐρυθρὸν, λευκόν, ἦν δὲ καὶ λευ-

*) Τοιοῦτος περίπου πῖλος διέμεινε καὶ μέχρι τοῦ νῦν παρ' Ἕλλησιν, ἐρυθρὸς τὸ χρῶμα, οἷος καὶ ἐν τισιν ἀρχαίοις μνημείοις ἀπεικονίζεται, τὸ ἐρυθρὸν καὶ ἰὸς ἐκ τοῦ κυριωτέρου τόπου τῆς παραγωγῆς ὀνομασθὲν φέσιον· καὶ ἔτι πλησιέστερος τούτου ὁ ἐκ πῖλου παρὰ τοῖς χωρικοῖς εὐχρηστος σκούφος, ὀνομασθεὶς ἴσως οὕτως μᾶλλον ὡς συγγενέων μετὰ τοῦ σκούφου, ἢ μετὰ τῆς λέξεως κεφ-αλή, caput, Kopf, ὡς ἤθελεν ὁ Κοραῖς.

κός πέτασος μετ' ἐρυθρῶν ταινιῶν καὶ τάνάπαλιν. Ἐν δὲ Μακεδονίᾳ πορφυρόχρους καυσία ἦν τιμῇ ἐξαιρετικῶς ὑπὸ βασιλέων ἀπονεμομένη τισίν, ὡς ἀναφέρεται ἡμῖν ὁ Εὐμένης, ᾧ ἐξῆν διανέμειν καὶ καυσίας ἀλουργεῖς καὶ χλαμύδας, ἧτις ἦν δωρεὰ βασιλικωτάτη παρὰ Μακεδόσιν. Ἡ δὲ ὕλη τούτων ἦσαν μὲν κατ' ἀρχαιοτέρους χρόνους καὶ δέρματα, ἀλλὰ κατήντησε μετὰ ταῦτα συνηθεστέρα ὁ πῖλος· διὸ καὶ πάντα τὰ τῆς κεφαλῆς σκεπάσματα ἐκλήθησαν πῖλοι. Ἄλλως δὲ οὐχὶ περιττὸν τὸ μνημονεῦσαι ἐνταῦθα ὅτι ἢ πρὸς προσαγόρευσιν μετ' ἐνδείξεως σεβασμοῦ ἀποκάλυψις τῆς κεφαλῆς ἦν καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συνήθης· παραλείποντες ἄλλας ἐκ μεταγενεστέρας ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς μαρτυρίας περὶ τοῦ τοιούτου, ἀναφέρομεν μόνον ὅτι ἐπὶ τινος ἀγγείου ἐζωγράφηται ὁ Ἑρμῆς ἀφαιρῶν τὸν πῖλον αὐτοῦ ἐντελῶς κατὰ τοὺς νεωτέρους.

§ 8. Ἄλλ' οἱ πόδες φαίνεται ὅτι ὑπεδοῦντο συνηθέστατα διὰ πεδίλων ἢ ἀπλῶν πελμάτων βαρυτέρων ἢ κουφοτέρων. Ἀναφέρονται δὲ εἶδη ὑποδημάτων πολλὰ καὶ διάφορα, ὧν ἀπάντων ἢ ἀπλῆ ἔκθεσις ἐνταῦθα ἴσως περιττή, ἢ δὲ ἀκριβῆς περιγραφή σχεδὸν ἀδύνατος διὰ τὴν ἔλλειψιν ἀπεικονίσεων πάντων τούτων. Παραπέμποντες εἰς τὸν Πολυδεύκην περὶ τῶν διαφορωτάτων εἰδῶν τούτων, ἀρκούμεθα μνημονεύοντες τὰ κυριώτερα καὶ συνηθέστερα· ἦσαν δὲ ταῦτα ὑποδήματα, πέδιλα, σάνδαλα, σανδάλια, κρηπίδες, ἐμβάδες (ἐμβάται), Λακωνικά, Ἀμυκλαῖδες, ἀπλαῖ, βλαῦται, καρβατῖναι, ἀρβύλαι, ἐνδρομίδες, πηλοπατίδες, κρούπεζαι, κόθορνοι. Ἐν γένει δὲ σύμπασα ἢ ὑπόδησις τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὰς πολυαρίθμους κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν ἄλλην κατασκευὴν διαφορὰς διαιρεῖται εἰς δύο κυρίως τάξεις, εἰς ὑποδήματα ἢ πέδιλα καὶ εἰς σάνδαλα ἢ ἐμβάδας, καλύπτοντα ὀλόκληρον τὸν πόδα, ὥστε ἀπὸ τοῦ ἀπλοῦ πέλματος τοῦ ὑπὸ τὴν πέζαν τοῦ ποδός μέχρι τῆς ὁμοίας τοῖς ἡμετέροις ὑποδήμασιν ἐνδρομίδος ἠδύνατο ὑποδειχθῆναι συνεχῆς καὶ βαθμιαία σειρά ὑποδημάτων. Καὶ περὶ μὲν τῶν ὑποδημάτων ἐσφαλμένως ἄλλοτε ὑπετίθετο ὅτι τὸ ὑπόδημα σημαίνει τὸ καθ' αὐτὸ παρ' ἡμῖν καλούμενον ὑπόδημα ἢ σάνδαλον, τούναντίον δὲ ὅτι τὸ σάνδαλον ἐσήμαινε τὸ ὑπὸ τὴν

πέζαν ὑποδούμενον πέλμα. Ἐννοεῖται μὲν εὐκόλως ὅτι ἐκ τοῦ ἀπλουστέρου καὶ γενικωτέρου ὠνομάζοντο καὶ τὰ ἄλλα εἶδη τῆς ὑποδήσεως, ἀλλ' ὁ Πολυδεύκης, ὠνομάζων καὶ ταῦτα τὰ εἶδη ὑποδήματα, κρίνει ἀναγκαῖον τὸ σημειῶσαι ὅτι δυνάμεθα ὠνομάζειν καὶ τὰ εἰς μέσην τὴν κνήμην ἀνήκοντα ὑποδήματα, ἀλλὰ κοῖλα ἢ βαθέα, ἐν ᾧ τὰ μὴ κοῖλα ἀρκεῖ εἰπεῖν αὐτὸ τοῦτο ὑποδήματα. Τὸ δὲ σανδάλιον ἀποτελεῖ τὴν πρώτην μετάβασιν πρὸς τὰ σάνδαλα τὰ καλύπτοντα καὶ τὸ ἄνω μέρος τοῦ ποδός. Διότι τοῦτο εἶχεν ἐπικείμενον τοῖς δακτύλοις ἱμάτια (δερματίνην ταινίαν), ὅστις μετεβάλλετο καὶ εἰς στενὸν τι κάλυμμα τοῦ ἄνω μέρους τοῦ ποδός ἢ τῶν δακτύλων καὶ ἐκαλεῖτο ζυγός ἢ ζυγόν. «ζυγόν τὸ περὶ τοῖς ὄνυξι τοῦ κοίλου ὑποδήματος καὶ τοῦ σανδαλίου τὸ τοὺς δακτύλους συνέχον» (Πολυδ.), περὶ οὗ ζωηρότερον ἀναφέρεται παρ' Ἀριστοφάνει «ὦ σκυτοτόμε, τῆς μου γυναικὸς τοῦ ποδός τὸ δακτυλίδιον πιέζει τὸ ζυγόν ἄθ' ἀπαλὸν ὄν· τοῦτ' οὖν σὺ τῆς μεσημβρίας ἐλθὼν χάλασον, ὅπως ἂν εὐρυτέρως ἔχη,» ἐνθα ὁ σχολιαστής· «μέρος τοῦ σανδαλίου ζυγός γὰρ καλεῖται ὁ περικείμενος τοῖς γυναικείαις σανδαλίοις ἱμάς κατὰ τοὺς δακτύλους πρὸς τὸ συνέχειν ἐξαγόμενον τὸν πόδα». Ὅτι δὲ τὸ ζυγόν τοῦτο ἦν οὐχὶ μόνον ἀπλοῦς ἱμάς ἐπικαλύπτων τοὺς δακτύλους, ἐξάγεται ἐκ τούτου, ὅτι τὰ ζυγὸν ἔχοντα σανδάλια αἰείποτε ἐκοσμοῦντο καὶ διὰ ποικιλμάτων, ἐνίοτε καὶ χρυσῶν. Τοιαῦτα πεποικιλμένα σάνδαλα ἀναφέρει ὁ Πολυδεύκης ἐκ τοῦ κωμικοῦ Κηφισοδώρου· «σανδάλια τῶν λεπτοσχιδῶν, ἐφ' οἷς τὰ χρυσᾶ ταῦτ' ἔπεστιν ἀνθεμα», ψέγει δὲ ὁ Κλήμης· «αἰσχρὰ ἀληθῶς τὰ σανδάλια ἐκεῖνα, ἐφ' οἷς ἐστι τὰ χρυσᾶ ἀνθεμα». Οὕτω δὲ ἔχοντα ἀναφέρονται συνήθως ὡς γυναικεῖα ὑπόδησις. Αἱ δὲ κρηπίδες, συνδυαζόμεναι μετὰ τοῦ ἱματίου καὶ τρίβωνος, χρησιμεύουσιν ἀπλῶς παρὰ τοῖς ῥωμαίοις συγγραφεῦσιν (crepidae) πρὸς παράστασιν ἑλληνικῆς στολῆς, παρὰ δὲ τοῖς Ἑλλησι συγγραφεῦσιν ἀνήκουσιν ἰδίως καὶ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν στολὴν στρατιωτῶν, καὶ πανταχοῦ ὡς στρατιωτικὸν φόρημα χαρακτηρίζονται καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν συνδυάζονται μετὰ τῆς γλαμύδος· «παντᾶ κρηπίδες, παντᾶ γλαμουδηφόροι ἄνδρες»· ἦσαν δὲ καὶ αὐταὶ δυνατὰ πέλματα ἢ

ὑποδήματα, εἰ καὶ ἐνίοτε ἀντιτίθενται αἱ δύο αὐταὶ ὀνομασίαι μόνον κατὰ τοῦτο, καθότι αἱ κρηπίδες εἰσὶ πικνότερα καὶ παχύτερα πέλματα. Ἡ κρηπίς, ἔχουσα δυνατὰ πέλματα, εἶχεν ἐνίοτε καὶ ἤλους, εἰ καὶ ἐθεωρεῖτο ἀγροικότερον τὸ ἔχειν ἤλους ἐν τοῖς ὑποδήμασι· «κρηπίς εἶδος ὑποδήματος ἀνδρικοῦ, ὑψηλὰ ἔχοντος τὰ κατύματα»· τὸ δὲ ὑπόδημα ἀπ' ἐναντίας ἀναφέρεται ὡς ἀκάττυτον ἤλους μὴ ἔχον. Ὅτι δὲ οὐδαμῶς ἦσαν ἐμβάδες δεικνύει ἡ ἐντελής ταυτότης τῶν δύο λέξεων παρὰ Θεοφράστῳ, ἐνθα παρίσταται ὁ κόλαξ συνωνούμενος μετὰ τοῦ κολακευομένου κρηπίδας καὶ λέγων αὐτῷ ὅτι ὁ πούς αὐτοῦ ἐστὶν εὐρυθμότερος τοῦ ὑποδήματος.

§ 9. Ἄλλ' ὡς ὑποδήματα ἰδίως κοῖλα καὶ καλύπτοντα τὸν ἄνω πόδα ἐκληπτέον τὰς ἐμβάδας, αἴτινες δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ ἔχρηζον κατασκευάζεσθαι ἐπὶ ξυλίνων τύπων ἢ καλοπόδων. Ἀναφέρονται δὲ ὡς ἀνήκουσαι ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἀνδρικήν στολήν· «ἐμβάς τὰ ὑποδήματα τὰ ἀνδρεῖα» κατὰ Σοῦϊδαν, καὶ παρ' Ἀριστοφάνει ἀπαντῶνται πολλαχοῦ ὡς ἀνδρῶν ὑπόδησις καὶ διὰ τοῦτο κατ' ἐξοχὴν εὐρίσκονται καὶ ἐν τῇ κωμικῇ σκευῇ. Φαίνεται δὲ ὅτι ἦσαν τὸ εὐτελέστατον εἶδος ἀνδρείων ὑποδημάτων, μὴ φορούμενα ὑπὸ τῶν πλουσίων, ὡς ἄριστα δεικνύει τοῦτο τὸ παρ' Ἰσαίῳ λεγόμενον, ὅτι πλούσιός τις, ἀδικήσας καὶ ἀπογυμνώσας τινά, πρὸς τοῖς ἄλλοις κακοῖς ὀνειδίζει αὐτόν, ὅτι ἐμβάδας καὶ τριβῶνια φορεῖ, ὥσπερ οὐκ ἀδικῶν, ὅτι ἀφελόμενος αὐτόν τὰ ὄντα πέννητα πεποίηκεν.» Καὶ οὕτω μὲν ἐθεωροῦντο αἱ ἐμβάδες ἐν Ἀθήναις· ἀναφέρονται δὲ καὶ διάφοροι κατὰ τόπους ἐμβάδες, οἷαι αἱ βοιωτικαί, λαβοῦσαι τοῦτο τοῦνομα, οὐχὶ διότι ἐκεῖθεν διεδόθησαν καὶ εἰς τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ διότι κατ' ἴδιον τρόπον κατασκεύαζον αὐτὰς ἐκεῖ. Ἐὰν δὲ περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἐμβάδων λέγηται ἡμῖν ὅτι τὸ εὖρημα ἦν Θράκιον, τοῦτο φαίνεται ἀληθεῦσον ἴσως περὶ τῶν ἐμβάδων τῆς σκηνηῆς, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐξομοιώσεως αὐτῶν πρὸς ταπεινοὺς κοθόρνους, ἢ καὶ συγγέρονται μετὰ τῶν ἐμβατῶν τῆς κωμωδίας, ὡς τοῦτο πολλὰκις γίνεται παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Αἱ δὲ τοιαῦται πενιχραὶ ἐμβάδες ἀντιτίθενται πρὸς τὰς Λακωνικάς, ὀνομασθείσας καὶ αὐτὰς οὕτω

ἐκ τῆς ἐν Λακωνίᾳ χρήσεως καὶ τῆς ἐκεῖθεν διαδόσεως αὐτῶν. Ἡ δὲ ἀντίθεσις αὐτῶν σαφέστατα καταδεικνύεται, ἐν οἷς ὁ ἐπὶ τὸ πολυτελέστερον μεταμφιεσνύμενος Φιλοκλέων διατάττεται παρὰ τοῦ πατρός· «ἄγε νῦν ἀποδύου τὰς καταράτους ἐμβάδας, ταςδὲ δ' ἀνύσας ὑπόδυθι τὰς λακωνικάς», εἰ καὶ αἱ αὐταὶ καλοῦνται εὐθύς μετὰ ταῦτα καττύματα· ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν ἐμβάδες καὶ λακωνικαὶ ἀναφέρονται συνωνύμως. Διὸ φαίνεται ὅτι ὑπῆρχον δύο εἴδη λακωνικῶν ἐμβάδων, ἐν εὐτελέστερον ὑπόδημα, ὅπερ τότε καὶ ἀπλαῖ ὀνομάζεται, ὡς μονόπελμον ὑπόδημα καὶ κάττυμα, καὶ τοιαύτας ἀπλαῖς λέγεται ὅτι ἐφόρουν μετὰ τοῦ τρίβωνος οἱ σκυθρωπάζοντες καὶ λακωνίζοντες, — καὶ ἄλλο πολυτελέστερον καὶ κομψότερον, καὶ τοῦτο ἴσως ὀνομάζετο Ἄμυκλαῖδες ἢ Ἄμυκλαῖδες, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐξηγεῖται ὡς ἐλευθεριώτερον καὶ πολυτελές λακωνικὸν ὑπόδημα, ὅπερ ἠδύνατο εἶναι καὶ ἐρυθρὸν τὸ χρῶμα. — Κομψότερα δὲ ὑπόδησις, ἐπίσης ὑπ' ἀνδρῶν φορουμένη, καὶ ὑπὸ τούτων, ὅτε προσεκαλοῦντο εἰς ἐστίασιν παρὰ φίλοις, ἦσαν αἱ βλαῦται ἢ βλαυτία. Τοιαύτας βλαύτας παρίσταται ἡμῖν φορῶν ὁ ἐρχόμενος εἰς τὸ τοῦ Ἀγάθωνος συμπόσιον Σωκράτης, ὁ ἄλλως σπανίως ὑποδύμενος βλαύτας. Ἦσαν δὲ αὐταὶ εἶδος σανδαλίου ἢ ὑποδήματος, ἐπισφιγγομένου παρὰ τοὺς ἀστραγάλους δι' ἱμάντων, ὡς περὶ τοῦ Παρράσιου ἀναφέρεται ὅτι ἐπέσφιγγε χρυσοῖς ἀνασπαστοῖς τοὺς ἀναγωγέας τῶν βλαυτῶν.

§ 10. Αἱ δὲ καρβατῖναι ἦσαν ἡ εὐτελεστάτη ὑπόδησις τῶν κοινῶν ἀνθρώπων, ἰδίως δὲ τῶν ἀγροίκων, κατασκευαζόμεναι ἐξ ἀκατεργάστου δέρματος, καὶ ὀνομασθεῖσαι οὕτως ἀπὸ τῶν Καρῶν (ἴσως τῶν δούλων) τῶν φορούντων τοιαύτην ὑπόδησιν· «καρβατῖνη ἀγροικικὸν ὑπόδημα, κληθὲν ἀπὸ Καρῶν». Τοιαύτας καρβατῖνας, πεποιημένας ἐκ νεοδάρτων βοῶν, ἠναγκάσθησαν ὑποδεθῆναι καὶ οἱ πολυπαθεῖς στρατιῶται τοῦ πολυθρυλήτου Κυρσίου στρατεύματος, ἀφ' οὗ ἐπέλιπον αὐτοὺς τὰ ἀρχαῖα ὑποδήματα· καὶ οἱ ὑπερβόρειοι ἄνδρες παριστῶνται ὑποδεδεμένοι συνήθως καρβατῖνας παρὰ Λουκιανῶ, ἐνθα ὁ σχολιαστὴς σημειοῖ ὅτι καρβατῖναι τὰ τραχέα καὶ ποιμενικὰ ὑποδήματα, ἅς καὶ ἀρβύλας φασίν· αἱ αὐταὶ δὲ ἀρβύλαι, εὐχρηστοὶ οὔσαι καὶ ἐν τῇ τραγικῇ σκευῇ, ἐκκλοῦντο καὶ

ἐμβάται. Ἐπίσης τοιαῦται ἦσαν καὶ αἱ πηλοπατίδες ἢ πηλοβατίδες. — Εἶτα ἄξια μνείας ἦσαν καὶ αἱ ἐνδρομίδες, ὑποδήματα ὑψηλὰ καὶ ὅμοια τοῖς ἡμετέροις, ἀναφερόμεναι ὅτε μὲν ὡς ὑποδήματα ἀθλητῶν καὶ δρομέων ἢ σταδιοδρόμων, ὅτε δὲ ὡς κυνηγῶν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀποδιδόμεναι ἰδίως τῇ Ἀρτέμιδι, ὡς θεᾶ τοῦ κυνηγίου· εἶτα αἱ Ἰφικρατίδες, ἰδίως ὑπόδησις στρατιωτῶν εὐλυτος καὶ κοῦφη, φόρημά τι μεσάζον μεταξὺ ὑποδήματος καὶ περικνημίδων, οἱ ἐμβάται, χρησιμεύοντες συνάμα ὡς ὄπλον ταῖς κνήμαις καὶ ὡς ὑποδήματα τοῖς ποσίν. Σύνπασα δὲ ἡ ὑπόδησις ἦν συνήθως ἐκ δέρματος βοείου, ἐκ σκύτους· διὸ καὶ ἡ γενικὴ ὀνομασία σκύτοτόμος, ἐνίοτε δὲ καὶ βυρσοδέψης, ἐμπεριλαμβάνει καὶ τὸν ὑποδηματοποιὸν ἢ πεδιλοποιόν. Ἄλλ' ἐφόρουσιν περὶ τοὺς πόδας καὶ ἄλλας ὑπόδησεις εἰς προφύλαξιν ἀπὸ τοῦ δριμέος ψύχους, καὶ τοιαῦται ἦσαν οἱ πῖλοι καὶ αἱ ἀρναλίδες· διότι πῖλος ἐκαλεῖτο οὐχὶ μόνον ὁ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπιτιθέμενος πῖλος, ἀλλὰ καὶ ὁ περὶ τοῖς ποσὶ λευκὸς πῖλος, ἴσως ἐπέχων τόπον τῶν παρ' ἡμῖν περιποδίων. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκ πολλῶν περὶ ὑποδήσεως καὶ ὑποδημάτων. Ἄλλὰ καὶ παντελῆς ἀνυποδησία οὐδαμῶς προσέκρουε τῇ εὐσχημοσύνῃ καὶ σωφροσύνῃ. Καὶ οἱ πενιχρότεροι οὐχὶ μόνον ἐν θέρει, ἀλλὰ καὶ ἐν χειμῶνι καὶ σφοδρῷ ψύχει ἐβάδιζον ἀνυπόδητοι· διὸ ὁ Μουσώνιος, συνιστῶν τὴν μετριωτάτην καὶ χρησιμωτάτην σκέπην τοῦ σώματος, προστίθῃσι «καὶ τοῦ γε ὑποδεδέσθαι τὸ ἀνυποδετεῖν τῷ δυναμένῳ κρεῖττον· κινδυνεύει γὰρ τὸ μὲν ὑποδεδέσθαι τῷ δεδέσθαι ἐγγὺς εἶναι, ἢ δ' ἀνυποδησία πολλὴν εὐλυσίαν τινὰ καὶ εὐκολίαν παρέχει τοῖς ποσίν, ὅταν ἡσκημένοι ὦσιν· ὅθεν καὶ τοὺς ἡμεροδρόμους ὄραν ἔστιν οὐ χρωμένους ὑποδήμασιν ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ τῶν ἀθλούντων τοὺς δρομεῖς οὐκ ἂν δυναμένους σώζειν τὸ τάχος, εἰ δέοι τρέχειν αὐτοὺς ἐν ὑποδήμασιν». Καὶ ἡ μὲν σπαρτιατικὴ σκληραγωγία καὶ νόμῳ διέταττε καὶ ἐπέβαλλε τοιαύτην συνήθειαν τοῖς νέοις, ἵνα γυμνάζωνται πρὸς ταχεῖαν καὶ ἐπίπονον κίνησιν· «ἀντί γε μὴν τοῦ ἀπαλύνειν τοὺς πόδας ὑποδήμασιν ἔταξεν ἀνυποδησία κρατύνειν, νομίζων, εἰ τοῦτο ἀσκήσειαν, πολὺ μὲν ῥᾶον ἂν ὀρθιάδε βαίνειν, ἀσφαλέστερον δὲ πρηνῆ καταβαίνειν· καὶ πηδῆσαι δὲ καὶ ἀναθορεῖν καὶ δραμεῖν θᾶτ-

τον ἀνυπόδητον, εἰ ἡσκηκῶς εἶη τοὺς πόδας, ἢ ὑποδεδεμένον», ὡς σημειοῖ ὁ Ξενοφῶν· ἀλλὰ καὶ γέροντες ἔτι ἐπετήδευον τοῦτο, ὡς ὁ γέρων Ἀγησίλαος, ὃς προῆει ἀνυπόδητος πολλάκις καὶ ἔωθεν καὶ ἐν ὥρᾳ χειμῶνος. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς ἐν Ἀθήναις, ἐπετηδεύετο καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα ἀνδρῶν διαγόντων λιτὸν βίον τὸ ἀνυποδετεῖν μὲν κατὰ τὸν κοινὸν βίον, ὑποδεῖσθαι δὲ μόνον ἐν ἰδίαις περιστάσεσιν, ὅτε ἀπῆται ἢ εὐκοσμία καὶ εὐσχημοσύνη. Περὶ τῆς ἀνυποδησίας τοῦ ἐν Ποτιδαίᾳ εὕρισκομένου Σωκράτους καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ καρτερήσεως τοῦ σφοδροῦ χειμῶνος λέγει ὁ Πλάτων· «πρὸς δὲ τὰς τοῦ χειμῶνος καρτερήσεις — δεινοὶ γὰρ αὐτόθι οἱ χειμῶνες — θαυμάσια εἰργάζετο τὰ τε ἄλλα, καὶ ποτε ὄντος τοῦ πάγου οἴου δεινοτάτου καὶ πάντων ἢ οὐκ ἐξιόντων ἐνδοθεν, ἢ, εἴ τις ἐξίοι, ἡμφιεσμένων τε θαυμαστά δὴ ὅσα καὶ ὑποδεδεμένων καὶ ἐνειλιγμένων τοὺς πόδας εἰς πῖλους καὶ ἀρνακίδας, οὗτος δ' ἐν τούτοις ἐξῆει ἔχων ἱμάτιον μὲν τοιοῦτον, οἷόν περ καὶ πρότερον εἰώθει φορεῖν, ἀνυπόδητος δὲ διὰ τοῦ κρυστάλλου ῥᾶον ἐπορεύετο ἢ οἱ ἄλλοι ὑποδεδεμένοι». Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται ἐσκληραγωγοῦντο ὡς Σπαρτιᾶται, καὶ ὁ Σωκράτης, ὃς αἰεὶ ἦν ἀνυπόδητος καὶ ἀχίτων, διῆγεν ὡς φιλόσοφος, ὅστις καὶ ὤκτειρετο ὑπὸ συγχρόνων ὡς ἀντὶ εὐδαιμονίας τάναντία ἀπολελαυκῶς τῆς φιλοσοφίας, καὶ αὐταὶ αἱ ιδιοτροπίαὶ καὶ παραδοξολογίαι ὅλης πολιτείας καὶ φιλοσόφου ιδιώτου οὐδαμῶς ὑπεστηρίζοντο καὶ ὑπ' ἄλλων παραδειγμάτων, εἰ μὴ κατὰ τύχην. Ἀλλ' ὡς περιεργότερας ἐξαιρέσεις ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὴν συνήθη ἀνυποδησίαν ἐπισήμων καὶ μάλιστα εὐπόρων ἀνδρῶν, οἷον τοῦ ῥήτορος Λυκούργου καὶ τοῦ αὐστηροῦ τὴν δίαιταν Φωκίῳνος, ὧν ὁ μὲν, καίτοι εὐπορος, μόνον ἐν ταῖς ἀναγκαίαις ἡμέραις ὑπεδέδετο, ὁ δὲ ἕτερος ἦν αἰεὶ ἀνυπόδητος, εἰ μὴ ὑπῆρχε ψῦχος ὑπερβάλλον καὶ δυσκαρτέρητον.

§ 11. Τελευταῖον ἐν τῇ ἐνδυμασίᾳ ἢ στολῇ τῶν ἀνδρῶν πρέπει συγκαταλέγειν καὶ τὴν βακτηρίαν ἢ ῥάβδον. Ταύτην δὲ ἔφερον οὐχὶ μόνον γέροντες καὶ ἄλλοι ἀσθενεῖς τὴν ὑγείαν καὶ ἔχοντες χρεῖαν στηρίγματος, οἵτινες μάλιστα πολλάκις ἔχρηζον φορεῖν καὶ δύο βακτηρίας, ὡς ὁ παρὰ Λυσία ἀδύνατος ἢ ἀπόμα-

χος καὶ κατὰ τὴν ἀμφίβολον καὶ ἀπίθανον εἶδησιν σχολιαστοῦ τινος καὶ πάντες οἱ ἐν Ἀθήναις γέροντες, ἀλλὰ καὶ οἱ χαρίεντες καὶ κατὰ τὴν ἄλλην στολὴν κομψοπρεπεῖς· καὶ ὁ μὲν μετὰ κομψότητος ἡμφιεσμένος τρυφερός φιλόσοφος γέρων, ὁ καὶ ἀπὸ τῆς ὄψεως ἑλληνικός, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἑλληνικοῖς ἐνδύμασι φέρει καὶ σύμμετρον βακτηρίαν, καὶ ὁ κομψῶς καὶ πολυτελῶς ἡσκημένος ἐξ Ἀκαδημίας νεανίας ἀναφέρεται ἐπικαθιεῖς βακτηρία σχῆμα ἀξιόχρεων, καὶ ὁ πολυθρύλητος ἐπὶ τρυφῇ καὶ πολυτελείᾳ, ὁ ἀβροδίαιτος καὶ ὑπὸ τινος παρωδηθεῖς ἢ παραγραφεῖς ραβδοδίαιτος Παρράσιος, πρὸς τῇ πορφυρίδι καὶ τοῖς ἄλλοις ἐστηρίζετο καὶ σκίπτωνι ἐμπεπαισμένῳ χρυσᾶς ἑλικας, ὁ δὲ ἄριστα χαρακτηριζόμενος ὑπὸ Θεοφράστου καλλωπιστῆς καὶ ἄρεσκος παρίσταται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ὡς δεινὸς κτήσασθαι βακτηρίας τῶν σχολιῶν ἐν Λακεδαίμονος. Διότι ἰδίως ἦσαν αὐταὶ ἐν χρήσει καὶ εὐδοκίμου ἐν Λακεδαίμονι (σκυτάλαι, σκυτάλια), διὸ καὶ οἱ ἐν Ἀθήναις λακωνομανοῦντες ἢ λακωνισταὶ ἐφόρουσιν σκυτάλια· ἀλλ' ὅμως οὐδαμῶς ἔλαβον καὶ τὴν ἀρχὴν ἐκεῖθεν· διότι ἤδη ὁ Σόλων, ἴσως οὐχὶ μόνον διὰ τὸ γῆρας, ἀναφέρεται φορῶν βακτηρίαν, καὶ ὡς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ παράδειγμα ἀναφέρει ὁ ἀδύνατος παρὰ Λυσία τὴν παρὰ τοῖς ἄλλοις γενικὴν συνήθειαν τοῦ χρησθαι μιᾷ βακτηρίᾳ. Μετὰ ταῦτα ὅμως ἐγένετο ἀφορμὴ μεταιότητος, καὶ ἡ χρῆσις τῆς κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ συρμοῦ ποικιλομένης βακτηρίας προσέκρουεν εἰς τὴν λεπτὴν ἀττικὴν εὐσχημοσύνην, καὶ διὰ τοῦτο τὸ φορεῖν βακτηρίαν καθίστα τινὰ ἐπίσης ἐπίφθονον καὶ ἀσχημονοῦντα, ὡς καὶ τὸ ταχέως βαδίζειν καὶ μέγα φθέγγεσθαι. Διὸ βακτηρίαὶ αὐταὶ εἶχον πολλάκις λαβὰς κυκλοειδεῖς ἢ ἑλικοειδεῖς. Ἡ δὲ ἐκτὸς τῆς χρείας τοῦ στηρίζεσθαι συνήθεια τῶν βακτηριῶν φαίνεται ὅτι ἀντικατέστησε τὴν παρὰ τοῖς ὁμηρικοῖς ἥρωσι συνήθειαν τοῦ φέρειν πανταχοῦ τὸ δόρυ. Ἐφερε δὲ ἡ βακτηρία καὶ ἄλλας ὀνομασίας, σκῆπτρον (εἰ καὶ τοῦτο διέμεινεν ὡς σύμβολον τῆς βασιλείας), σκίπτων, ράβδος, βάκτρον, σκυτάλη, ἰδίως ἢ Σπαρτιατικὴ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

ΠΕΡΙ ΕΣΘΗΤΟΣ Η ΙΜΑΤΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ.

§ 1. Μεταβαίνοντες νῦν εἰς τὰ περὶ τοῦ γυναικείου ἱματισμοῦ, ὀφείλομεν πρὸ πάντων διακρίνειν τὸ δωρικὸν ἀπὸ τοῦ Ἴωνικοῦ ἢ ἀττικοῦ ἔθους. Τοιαύτην διάκρισιν μεταξὺ δωρικῆς καὶ ἰωνικῆς στολῆς οὐχὶ μόνον τὰ πολυάριθμα διασωθέντα καὶ πολυλῶς ἐκτυπωθέντα καὶ ἐρμηνευθέντα πλαστικὰ προϊόντα τῆς ἀρχαίας τέχνης ἀποτυποῦσιν ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ῥηταὶ παρατηρήσεις ἀρχαίων ἱστορικῶν διασωθεῖσαι μέχρις ἡμῶν μαρτυροῦσιν. Ὁ Ἡρόδοτος, ἐκτιθεὶς τὸν χρόνον καὶ τὴν ἀφορμὴν, καθ' ὃν καὶ δι' ἣν ἐγένετο ἡ ἀπὸ τῆς δωρικῆς εἰς τὴν Ἰάδα στολῆν μεταβολή, λέγει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπιθυμοῦντες τιμωρῆσαι τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας διὰ τὸν σκληρὸν καὶ ὠμὸν φόνον τοῦ μόνου ἐπανακάμψαντος εἰς Ἀθήνας ἀγγέλου τῆς ἀπωλείας τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν, μετέβαλλον τὴν ἐσθῆτα αὐτῶν εἰς τὴν Ἰάδα· διότι προτοῦ αἱ τῶν Ἀθηναίων γυναῖκες ἐφόρουσαν ἐσθῆτα Δωρίδα παραπλησιωτάτην τῇ Κορινθίᾳ· «μετέβαλλον οὖν εἰς τὸν λίνεον κιθῶνα, ἵνα δὴ περόνησι μὴ χρέωνται (οἷαι συνειθίζοντο ἐν τῷ δωρικῷ χιτῶνι καὶ ἱματίῳ καὶ δι' ὧν κεντοῦσαι τὸν δυστυχῆ ἐκεῖνον ἄνδρα διέφθειραν αὐτόν, ἐρωτῶσαι ἑκάστη, ποῦ ἦν ὁ ἀνὴρ αὐτῆς)· ἔστι δ' ἀληθεῖ λόγῳ χρεωμένοισι οὐκ Ἰὰς αὕτη ἢ ἐσθῆς τὸ παλαιόν, ἀλλὰ Κάειρα· ἐπεὶ ἡ γε ἑλληνικὴ ἐσθῆς πᾶσα ἢ ἀρχαίη τῶν γυναικῶν ἢ αὐτὴ ἦν, ἦν νῦν Δωρίδα καλούμεν». Οὐδέποτε ὁμῶς

δυνάμεθα φαντασθῆναι ὅτι εὐχολον τὸ διαστεῖλαι ἐν συντομίᾳ εἰς ὠρισμένα εἶδη ἢ τόπους καὶ χρόνους τὴν ἀπειρον ποικιλίαν τοῦ γυναικείου ἱματισμοῦ καὶ κόσμου ἐν γένει, οἷαν ἀπαντῶμεν τὸ μὲν ἐν τοῖς προῖοῦσι τῆς ἀρχαίας πλαστικῆς, τὸ δὲ ἐν τῷ ἀπείρῳ πλούτῳ τῆς γλώσσης καὶ χρήσεως τῶν διαφόρων συγγραφέων καὶ ποιητῶν καὶ γραμματικῶν. Ἢ κατὰ τοῦτο μάλιστα ἀφθονία τῆς ὕλης δυνατὸν εἰπεῖν ὅτι εὐρίσκεται ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς σπανίας καὶ ἀμφιβόλους κατὰ τὰλλα εἰδήσεις τῶν ἀρχαίων καὶ ἐὰν ἐν πολλοῖς τῶν μέχρι τοῦδε ἐξετασθέντων ἀντικειμένων ἔχωμεν αἰτιάσθαι τὴν σπάνιν ἢ μὴ διάσωσιν πλειόνων εἰδήσεων ἢ μνημείων τεχνικῶν, δι' ὧν παραβαλλομένων πρὸς ἀλληλα ἠδυνάμεθα ἀποφαίνεσθαι μετὰ πλείονος βεβαιότητος περὶ τῶν προκυπτόντων ζητημάτων, ἢ κατὰ τὸν ἱματισμὸν καὶ πρὸ πάντων τὸν γυναικεῖον ἀφθονία τῆς ὑπὸ συγγραφέων καὶ τεχνικῶν μνημείων παρέχομένης ἡμῖν ὕλης ὑπάρχει τηλικαύτη, ὥστε, ἐὰν ἐπεδίωκέ τις τὴν ἐντελῆ ἐξεργασίαν αὐτῆς, τὴν ἐξήγησιν πάντων τῶν ὀνομάτων, τὴν ἐξέτασιν πασῶν τῶν λεπτομερειῶν καὶ τὸν μετὰ τούτων καὶ μετ' ἀλλήλων συνδυασμὸν συμπασῶν τῶν παραστάσεων τῆς τέχνης, τότε ἀπηρτεῖτο μὲν πρὸς τοῦτο ἴδιον διεξοδικὸν πόνημα, ἀλλὰ καὶ οὕτω σχεδὸν ἀδύνατος ἐμελλεν εἶναι ἐντελής καὶ συνοπτικὴ παράστασις τῆς ἐλληνικῆς κατὰ τοῦτο συνηθείας. Διότι, καίτοι ὀφείλοντες ἐκθεῖναι ἐνταῦθα ὅσον τὸ δυνατὸν τελείαν καὶ ὠρισμένην περιγραφὴν τῆς πραγματικῆς ἐν τῷ βίῳ στολῆς, ἀλλ' ὅμως, ἀμηχανοῦντες διατάξαι τὴν πολυποίκιλον ὕλην, κρίνομεν ἀναγκαιότατον τὸ περιορισθῆναι ἐντὸς τῶν οὐσιωδῶν, ἀναφέροντες κατὰ πρῶτον τὴν γενικωτέραν καὶ οἶονεὶ ἐθνικὴν στολήν, καὶ μετὰ ταῦτα μεταβαίνοντες εἰς τὰς ἰδιαζούσας καὶ προσκαίρους συνηθείας καὶ μεταβολὰς τὰς ἐπενεχθείσας ὑπὸ τῶν χρόνων, τοῦ ἔθους ἢ συρμοῦ καὶ τῆς πολυτελείας καὶ τοῦ καλλωπισμοῦ. Ἐν γένει δὲ ἀριστα χαρακτηρίζουσι τὴν ἀφθονίαν τῶν γυναικείων κοσμημάτων τὰ τοῦ Λουκιανοῦ, ἐνθα, περιγράψας πρῶτον μετ' ὑπερβολῆς τὸ καλλωπιστικὸν τῶν γυναικῶν, καταλέγει καὶ τὰ ἐξῆς: «μετὰ τοῦτο ἀνθοβαφῆ πέδιλα, τῆς σαρκὸς ἐνδοτέρῳ τοὺς πόδας ἐπισφίγγοντα καὶ λεπτοῦφῆς ἐς πρόφασιν ἐσθῆς ὑπὲρ τοῦ

μὴ δοκεῖν γεγυμνῶσθαι.... τί δεῖ τὰ τούτων πλουσιώτερα κακὰ διεξιέναι; λίθους ἐρυθραίους κατὰ τῶν λοβῶν, πολυτάλαντον ἡρτημένους βρῖθος, ἢ τοὺς περὶ καρποῖς καὶ βραχίοσι δράκοντας· ὡς ὄφελον ἔντως ἀντὶ χρυσίου δράκοντες εἶναι· καὶ στεφάνη μὲν ἐν κύκλῳ τὴν κεφαλὴν περιθεῖ λίθοις Ἰνδικαῖς διάστερος, πολυτελεῖς δὲ τῶν αὐχένων ὄρμοι καθεῖνται, καὶ ἄχρι τῶν ποδῶν ἐσχάτων καταβέβηκεν ὁ ἄθλιος χρυσός, ἅπαν, εἴ τι τοῦ σφυροῦ γυμνοῦται, περισφίγγων»... Ἐπίσης κωμικὴν μὲν ὑπερβολὴν, ἀλλ' ἀπόδειξιν μεγάλης φροντίδος περὶ τὸ καλλωπίζεσθαι, περιέχουσι καὶ τὰ τοῦ Πλάτου· «ἐπέστη ὁ γναφεύς, ὁ ποικιλτής, ὁ χρυσοχός, ὁ ἐριουργός, οἱ κάπηλοι, οἱ παταγειοποιοί, οἱ χιτωνισκοποιοί, οἱ φλογινοποιοί, οἱ ἰοβαφεῖς, οἱ κηροχρῶσται, οἱ χειριδοποιοί, οἱ μυροπῶλαι, οἱ προπῶλαι, ὀθονοποιοί, ὑποδηματοποιοί, ἐδραῖοι σκυτεῖς, διαβαθρορράφοι, σανδαλοποιοὶ παρίστανται, παρίστανται μαλαχιοβαφεῖς, ζητοῦσι κεροπλάσται, ἠπηταὶ ζητοῦσι, στροφιόποιοὶ παρίστανται, παρίστανται ἡμιζωνοποιοί, ὑφάνται, παρυφοποιοί, κιστοποιοὶ ἐπέρχονται, χρυσανθεμιδοβαφεῖς».

§ 2. Καὶ τὰ μὲν κυριώτερα ἐνδύματα τοῦ γυναικείου ἱματισμοῦ ἦσαν τὰ αὐτὰ σχεδόν, ἃ καὶ παρὰ τοῖς ἀνδράσι, μόνον δὲ τὰ ἄπειρα πρὸς ἐπαύξησιν τῆς φυσικῆς ὠραιότητος, ἢ πρὸς ἐπικάλυψιν τῆς φυσικῆς ἀσχημίας παραρτήματα, καθίστων αὐτὸν ποικιλώτερον τοῦ ἀνδρικοῦ. Καὶ πρῶτον περὶ τοῦ γυναικείου χιτῶνος ὀφείλομεν ποιῆσθαι τὴν διάκρισιν δωρικοῦ καὶ ἰωνικοῦ χιτῶνος. Καὶ ὁ μὲν δωρικὸς γυναικεῖος χιτῶν, μὴ διακρινόμενος πολλάκις τοῦ ἱματίου, ἦν οὐσιωδῶς ὁ παρ' Ὀμήρῳ περιγραφόμενος γυναικεῖος χιτῶν ἢ πέπλος καὶ ἐπομένως ὁ ἀρχαιότερος ἱματισμὸς τῶν Ἑλληνίδων. Οὗτος ὁ ὀμηρικὸς πέπλος, καὶ ἕανός καλούμενος χιτῶν, ἦν τεμάχιον μακρότερον ἢ βραχύτερον μαλλίνου ὑφάσματος, ὃν οὔτε ἐνεδύοντο, οὔτε περιεβάλλοντο ὡς μανδυοειδές τι, ἀλλὰ περιετίθεντο περὶ τὸ σῶμα οὕτως, ὥστε, φαινόμενος ὡς ἱμάτιον, συνεκρατεῖτο ἐπὶ τοῦ σώματος μόνον διὰ τῶν πορπῶν ἢ περονῶν τῶν συνεχουσῶν αὐτὸν ὑπὲρ τὸν γεγυμνωμένον βραχίονα, ὡς σημειοῖ ὁ Εὐστάθιος· «ἔστι δὲ πέπλος καὶ ἐνταῦθα γυναικεῖος χιτῶν, ὃν οὐκ ἐνεδύοντο, ἀλλ' ἐπερῶντο, καὶ

τῆς περόνης ἀρθείσης καταρρέων αὐτός εἰς τὸ ἔδαφος φαίνεται· ὁ αὐτός πέπλος καὶ ἐάνος σαφέστατα διακρίνεται ἀλλαχοῦ ἀπὸ τοῦ ἰδίως μανδύου· «πέπλον δέ φασί τινες τὸν ἐνταῦθα μέγαν καὶ περικαλλέα καὶ ποικίλον περιβόλαιον εἶναι, σκέπον τὸν ἀριστερὸν ὤμον καὶ ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν συνάγον τὰς δύο πτέρυγας εἰς τὴν δεξιὰν πλευράν, γυμνήν ἔων τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ τὸν ὤμον· εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, τί δήποτε δώδεκα περόνας ἔχρῆν αὐτὸν ἔχειν, μανδυοειδῆ ὄντα; δοκεῖ δὴ μάλιστα γυναικεῖον ἱμάτιον εἶναι ὁ πέπλος κατὰ τὰ Δωρικά, σχιστὸν ἐπὶ μόνᾳ τὰ ἔμπροσθεν καὶ διὰ τοῦτο περόνας ἐθέλον πολλάς» (Εὐσταθ.) Ὡς χρῆζον ἔμπερονᾶσθαι τοῦτο τὸ φόρημα, ἐκαλεῖτο καὶ περονατρίς ἢ ἔμπερόναμα· ἀλλ' ἡ γενικωτάτη ἔκφρασις τούτου ἦν ἱμάτιον. Ἄλλ' οὐδέποτε ἡ ἐπιδίπλωσις ἢ αἱ πτυχαὶ τούτου τοῦ ἐνδύματος ὠνομάσθησαν, ὡς τινες ἐνόμισαν, διὰ τῆς ἀττικῆς ἢ μᾶλλον ἰωνικῆς ἐκφράσεως διπλοῖδιον ἢ ἡμιδιπλοῖδιον.

§ 3. Ὁ δὲ ὑπὸ τῶν Ἰάδων γυναικῶν φορούμενος ἰωνικὸς χιτῶν ἦν ποδήρης καὶ χειριδωτὸς λινοῦς ἢ ἐξ ἄλλου τοιούτου ὑφάσματος. Αἱ χειρίδες αὐτοῦ ἦσαν βραχύτεραι ἢ μακρότεραι, πολλάκις δὲ καὶ διατετμημέναι κατὰ μῆκος τοῦ βραχίονος καὶ συμπεπορημέναι· αἱ παλαιαὶ τῶν γυναικῶν οὐ συνέρραπτον τῶν χιτῶνων τὰ περὶ τοὺς ὤμους ἄχρι τῶν χειρῶν, ἀλλὰ περόναις χρυσαῖς καὶ ἀργυραῖς συνεχέσι κατελάμβανον· τοιαῦται σχισταὶ καὶ ἔμπορπώμεναι χειρίδες μαρτυροῦνται καὶ ὑπὸ πολλῶν μνημείων τῆς τέχνης, ἀλλὰ διακριτέαι πάντως ἀπὸ τῶν ὀμηρικῶν καὶ δωρικῶν περονημάτων, περὶ ὧν προελαλήσαμεν· καὶ ἐὰν ἀμφιβάλληται, ἂν ὁ τοιοῦτος χιτῶν ἐκαλεῖτο σχιστός, παριστώμενος ὡς χιτῶν περόναις κατὰ τοὺς ὤμους διειρμένος καὶ πόρπη κατὰ τὰ στέρνα ἐνημμένος, ἀλλ' ὅμως φαίνεται βεβαιότερον ὅτι ἐκαλεῖτο σύμπορπον, σχιστός δὲ μᾶλλον ὁ δωρικὸς. Πάντως ἐπὶ τούτου τοῦ χιτῶνος εἶχον καὶ ἄλλο τι ἐπίβλημα, ὅποιον ἀπαντῶμεν καὶ κατὰ τὴν δωρικὴν στολήν, τὸ καλούμενον ἀμπέγονον καὶ φορούμενον ὑπὸ τῶν Δωρίδων ἐκτὸς τῆς περονατρίδος. Τοῦτο τὸ ἀμπέγονον ἀλλαχοῦ μὲν φαίνεται ταυτιζόμενον τῷ ἱματίῳ καὶ τῇ περονατρίδι, εἰ καὶ ἀμπέγοναι περονητίδες δύνανται εἶναι διά-